ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“

АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „АРХИТЕКТУРА И УРБАНИСТИКА“

СЕЙИД МУХАММЕД МАРУФ ЗОРТУЛ

ЕФЕКТИ НА ГРАДСКИТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ВЪРХУ ВЪЗПРИЯТИЕТО ЗА СИГУРНОСТ

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“,
професионално направление
5.7 "Архитектура, строителство и геодезия",
докторска програма „Териториално и ландшафтно
устройство и градоустройство“

Научен ръководител
доц. д-р арх. Пламен Петров

ВАРНА
2026

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „АРХИТЕКТУРА И УРБАНИСТИКА“

СЕЙИД МУХАММЕД МАРУФ ЗОРТУЛ

ЕФЕКТИ НА ГРАДСКИТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ВЪРХУ ВЪЗПРИЯТИЕТО ЗА СИГУРНОСТ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“,
професионално направление
5.7 "Архитектура, строителство и геодезия",
докторска програма „Териториално и ландшафтно
устройство и градоустройство“

Научен ръководител

доц. д-р арх. Пламен Петров

Рецензенти:

доц. д-р арх. Цвета Жекова
проф. д-р арх. Георги Георгиев

ВАРНА

2026

Дисертационният труд е с обем 162 страници и се състои от увод, изложение в три глави, заключение, списък с използвана литература и четири приложения (4 страници). Уводът съставлява Глава 1, а заключението — Глава 5, така че текстът обхваща общо пет номерирани глави. Съдържанието на всяка глава е разделено на отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст съдържа 25 таблици и 33 фигури. Списъкът с използвана литература включва 134 заглавия на английски и турски език.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Архитектура и урбанистика“ на Архитектурния факултет на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, гр. Варна.

Защитата на дисертационния труд пред научното жури ще се състои на 27 ноември 2026 г. от 14:30 ч. в заседателната зала на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“. Материалите по защитата са на разположение в кабинета на катедра „Архитектура и урбанистика“, както и на сайта на университета.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на темата

Ефектите на градските трансформации върху възприятието за сигурност на жителите е актуален и важен въпрос в Турция, защото воден от строителството процес на обновяване, легитимиран чрез сеизмичния риск, понастоящем преустройва жизнената среда на милиони хора, а възприятието на самите жители - дали те действително се чувстват по-сигурни и дали всички социални групи се чувстват по-сигурни в еднаква степен - никога не е било измервано спрямо средата, която се заменя.

Обхватът на въпроса надхвърля рамките на един квартал. Закон № 6306 се прилага на територията на цялата страна, като сходни инициативи за трансформация на място се осъществяват във всеки голям турски град. Тези проекти се реализират върху сграден фонд, създаден в резултат на бърз и предимно неформален градски растеж. Когато обновяването е продиктувано от риск от бедствия и се осъществява чрез частно строителство, възниква характерно напрежение между техническата необходимост от намеса и нейните социални последици. Анализираният тук процес - начинът, по който възприеманият дефицит в настоящето оправдава радикална намеса в бъдещето - не е ограничен до Фикиртепе, Истанбул или Турция; той отразява по-широк модел на държавно ръководено обновяване, основано на риска, навсякъде, където то се осъществява.

Градската трансформация е повтарящ се процес, който почти всяка държава преживява периодично, за да модернизира изградената си среда в отговор на променящите се условия на живот. В Истанбул обаче, който е разположен върху голям сеизмичен пояс и концентрира значителен дял от националния сграден фонд, градската трансформация се превърна в неотложна необходимост, а не в обикновено архитектурно предпочитание. След земетресението в Мармара от 1999 г. и особено след приемането на Закон № 6306 за трансформация на зоните под риск от бедствия обновяването на съществуващия сграден фонд беше преосмислено като въпрос на оцеляване. Тази рамка предостави както на публичните органи, така и на частния сектор изключително силен мандат за намеса в утвърдени квартали и именно този мандат прави социалните последици от трансформацията достойни за изследване.

За случай на изследване е избран Фикиртепе - бивше неформално селище в район Кадъкьой на анатолийския бряг на Истанбул. С площ от приблизително 134 хектара и обявен за рискова зона през 2013 г., Фикиртепе представлява най-мащабният и най-оспореният проект за трансформация на място в Турция. Кварталът се е формирал неформално след 50-те години на XX век, достигнал е нетна жилищна плътност от 613 души на хектар и понастоящем се заменя с високоетажни, оградени жилищни комплекси. Затова той предлага уникална среда, в която конфликтът между спонтанната градска тъкан на миналото и планираната, охранявана и вертикална архитектура на бъдещето може да бъде наблюдаван, докато процесът все още се разгръща.

Липса на проучвания по темата

Актуалността на темата произтича и от празнина в начина, по който процесът е изследван. Съществуващата литература за градската трансформация в Турция е доминирана от анализи на макониво: правната рамка, правата на собственост, разпределението на градската рента и модела на растеж, воден от строителството. Самите жители, чието всекидневно пространствено преживяване се преустройва от тези проекти, обикновено се третират като хомогенна група. Един мегапроект обаче не засяга по един и същи начин наемателя с ниски доходи, собственика на малък парцел и наскоро заселилото се домакинство. Настоящата дисертация разглежда процеса от гледната точка на онези, които го изживяват, и превежда техните оценки в измерими данни.

Резултатите от това изследване имат за цел преди всичко да представят нова информация за социално-пространственото въздействие на тези мегапроекти пред широка аудитория, включваща градоустройствени специалисти, архитекти, местни администратори, инвеститори и самите жители. Представянето на нов количествен ресурс за изследователите и потенциалът му да улесни бъдещи сравнителни изследвания подчертават критичната важност и актуалност на настоящото изследване.

2. Изследователски проблем и изследователски въпроси

В обхвата на изследването се разглежда връзката между процеса на градска трансформация, който възниква в отговор на променящите се изисквания и потребности, и възприятието за социална сигурност.

Изследователски проблем:

- Какви са ефектите на градските трансформации върху възприятието за социална сигурност?

Изследователски въпроси:

- Как жителите на Фикиртепе и Кадъкьой възприемат своята настояща сигурност и физическа среда в сравнение с проектираната градска трансформация?
- Различава ли се възприятието за сигурност и пространствена пригодност според социално-демографски променливи като доход, образование и възраст?
- Как продължителността на пребиваване влияе върху привързаността на жителите към квартала и върху техните очаквания от трансформацията?

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването:

Процесът на градска трансформация и неговата социално-пространствена динамика в Истанбул, със специален фокус върху квартал Фикиртепе и заобикалящия го район Кадъкьой.

Предмет на изследването:

Въздействието на тези процеси на градска трансформация върху възприятието за сигурност на жителите, обхващащо физическата безопасност, социалната среда, пригодността на социалната и техническата инфраструктура и устойчивостта при земетресение.

Изборът на две пространствени референции е преднамерен. Фикиртепе се оценява като непосредствената жизнена среда на анкетираните; Кадъкьой - като по-широкия район, който го заобикаля и функционира като референтен стандарт за градско качество; а проектът за трансформация - като проектирано бъдещо състояние. Тази тристранна структура позволява разликата във възприятието между изживяваното настояще и обещаното бъдеще да бъде измерена пряко, вместо да бъде извеждана по косвен път.

4. Цели и конкретни задачи

Основна цел:

Да установи влиянието на градската трансформация върху възприятията на индивидите за сигурност. Наред с това изследването си поставя за цел да провери дали тази връзка се променя в зависимост от различни демографски характеристики.

Задачи на изследването:

i. да се определи възприеманата пригодност на настоящия квартал Фикиртепе по десет градски параметъра;

ii. да се определи възприеманата пригодност на по-широкия район Кадъкьой по същите параметри;

iii. да се определи нивото на сигурност, устойчивост и качество на услугите, очаквано от проекта за градска трансформация;

iv. да се установи дали възприятията на участниците за сигурност и пространство се различават според пол, възраст, семейно положение, образователна степен, месечен доход и продължителност на пребиваване в Истанбул и във Фикиртепе;

v. да се интерпретират установените различия в теоретичната рамка на пространствената несправедливост, привързаността към мястото и елитните райони.

5. Изследователски хипотези

Обща хипотеза на изследването:

X1: Съществува статистически значима разлика във възприятията на участниците за сигурност и пространство по отношение на Фикиртепе, Кадъкьой и градската трансформация в зависимост от техните демографски променливи.

X0: Не съществува статистически значима разлика във възприятията на участниците за сигурност в зависимост от техните демографски променливи.

Общата хипотеза е разделена на следните под хипотези:

- **X1.1 (Пол):** Възприятието за сигурност и пространствена пригодност се различава значимо според пола на участниците.
- **X1.2 (Възраст):** Възприятието за сигурност и пространствена пригодност се различава значимо според възрастта на участниците.
- **X1.3 (Месечен доход):** Възприятието за сигурност и пространствена пригодност се различава значимо според месечния доход на участниците.
- **X1.4 (Образователна степен):** Възприятието за сигурност и пространствена пригодност се различава значимо според образователната степен на участниците.
- **X1.5 (Продължителност на пребиваване):** Възприятието за сигурност и пространствена пригодност се различава значимо според продължителността на пребиваване в Истанбул и във Фикиртепе.

Всяка под хипотеза е тествана поотделно за трите скали (Оценка на Фикиртепе, Оценка на Кадъкьой, Оценка на градската трансформация), а резултатите са обобщени в Глава 5 на настоящия автореферат.

6. Методология и изследователски методи

Настоящата дисертация използва количествен изследователски подход, основан на корелационен модел. Моделът е избран, за да бъдат проверени наличието и посоката на връзката между оценките за Фикиртепе, Кадъкьой и проектите за градски трансформации.

Основният изследователски метод е теренна анкета, проведена лице в лице с лица на възраст 18 и повече години, живеещи във Фикиртепе и в заобикалящия го район Кадъкьой. Извадката се състои от 131 доброволни участници. Участието е било доброволно, а получената структура на извадката съответства в голяма степен на социално-икономическия профил на квартала, описан в Глава 2: тя е съставена предимно от население в трудоспособна възраст, главно със средно образование, и е концентрирана основно в двете средни доходни групи, с минимален брой анкетирани над средното равнище на доходите. Дизайнът по своята същност е сравнителен: всеки анкетиран оценява и трите среди - Фикиртепе, Кадъкьой и

проектираната трансформация - по един и същ набор параметри. Тази методология гарантира, че сравнението се извършва в рамките на един и същ индивид, а не между различни групи анкетирани.

Данните са събрани чрез формуляр за демографска информация и три петстепенни скали от тип Ликерт, всяка от които съдържа по десет твърдения:

i. Скала за оценка на Фикиртепе, измерваща възприеманата пригодност на настоящия квартал;

ii. Скала за оценка на Кадъкьой, измерваща възприеманата пригодност на по-широкия район;

iii. Скала за оценка на градската трансформация, измерваща сигурността и качеството, очаквани от мегапроекта.

Отговорите са кодирани от 1 (напълно недостатъчно) до 5 (напълно достатъчно) и са третирани като ординални данни. Събраните данни са обработени със SPSS 22.0, а графиките и тяхната статистическа оценка са изготвени с GraphPad Prism 9.

Въпреки че тестовете на Колмогоров-Смирнов и Шапиро-Уилк показаха отклонение от нормалното разпределение, за демографските сравнения бяха запазени параметрични тестове, тъй като оценките по скалите представляват съставни средни стойности от по десет твърдения и всяка сравнявана подгрупа надхвърля n=30: t-тест за независими извадки при бинарни променливи и еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA) при променливи с повече от две категории. Непараметрични процедури бяха приложени там, където дизайнът го изискваше: тест на Фридман с множествени сравнения по Дън за вътрешносубектното сравнение на трите скали, рангова корелация на Спирман за ординални зависимости и хи-квадрат тест за независимост при категорийни зависимости. За статистически значима беше приета стойност на p под 0,05.

7. Научна уникалност и приноси

Научната уникалност на настоящата дисертация се състои в подхода към градската трансформация не просто като физически строителен процес, а като катализатор на социално-пространствена сегрегация и градска умора.

Новостта на изследването може да бъде конкретизирана в четири точки:

i. Сравнителен тристепенен измервателен модел. Вместо да оценява една-единствена среда, изследването измерва едновременно общо ядро от градски параметри за настоящия квартал, за заобикалящия го район и за проектираната трансформация, допълнено в третата скала с твърдения, специфични за самата намеса. Този дизайн прави разликата във възприятието между изживяваното настояще и обещаното бъдеще пряко измерима, вместо да бъде извеждана от повествователни описания.

ii. Количествено измерване на „сигурността“ като многопластово понятие. Сигурността е разложена на физическа безопасност, социална среда, инфраструктурна пригодност и сеизмична устойчивост, като всеки пласт е тестван поотделно спрямо демографските променливи. По този начин изследването показва, че тези пластове не се движат заедно: трансформацията изравнява възприятието за обща сигурност между доходните групи, докато сеизмичната безопасност и социалните услуги остават стратифицирани.

iii. Идентифициране на градската умора: като показва, че жителите със средна продължителност на пребиваване (5-10 години) са най-отчуждената група и че дългогодишните жители не проявяват значима привързаност към мястото, изследването въвежда емпирично обоснована корекция на общоприетото допускане, че продължителността на пребиваване поражда привързаност и съпротива.

iv. Доказателства на микрониво за производството на съгласие. Докато съществуващата литература се съсредоточава върху икономическите и архитектурните измерения на проекта Фикиртепе, настоящото изследване предоставя основани на данни доказателства за това как настоящите възприятия за риск легитимират бъдеща радикална намеса.

8. Допускания и ограничения на изследването

В основата на настоящото изследване стоят две основни допускания: първо, че участниците, които съставляват извадката, са отговорили честно; и второ, че използваните скали са подходящи за целите на изследването.

Изследването е обект на следните ограничения:

- Изследването е ограничено до източниците, идентифицирани чрез прегледа на литературата по темата.
- Емпиричните резултати са ограничени до 131 доброволни участници на възраст 18 и повече години, живеещи във Фикиртепе и в заобикалящия го район Кадъкьой. Тъй като участието е било доброволно, а не на случаен принцип, резултатите очертават тенденции в рамките на тази група и не се представят като съотношения, които могат да бъдат генерализирани за района или за Истанбул като цяло.
- Данните отразяват възприятия, регистрирани по време на преходна фаза, докато строителството все още е в ход. Оценката на трансформацията следователно изразява очакване, а не преживяване.
- Някои демографски категории, и в частност най-високата доходна група, съдържат ограничен брой анкетирани, което намалява статистическата мощ на хи-квадрат тестовете в тези клетки. Там, където това се случва, описателните честотни разпределения са представени заедно със стойностите на теста, а установената закономерност се представя като описателна, а не като извеждаща заключения. Сравнението на трите скали, което представлява основният резултат на изследването, не е подчинено на това ограничение, тъй като всеки анкетиран служи като собствена отправна точка.

9. Апробация на резултатите

Резултатите от дисертационния труд са представени на три международни научни конференции в България и Турция (Втора международна младежка научна конференция с международно участие

„Проектиране и строителство на сгради и съоръжения“ (DCB 2023), София, България, 09–10 ноември 2023 г.; Втора международна конференция „Frontiers in Academic Research“, Коня, Турция, 4–5 декември 2023 г.; и Тринадесета международна научна конференция „Проектиране и строителство на сгради и съоръжения“, Варна, България, 12–13 септември 2024 г.), както и в статии, публикувани в две списания. Това са: списание „Инженерни науки“ на Българската академия на науките и Е-списанието на Варненския свободен университет.

Пълният списък е даден в раздел V на настоящия автореферат.

Ключови думи: градска трансформация, възприятие за сигурност, устойчивост при земетресение, пространствена несправедливост, привързаност към мястото, градска умора, елитни локалности, Фикиртепе, Истанбул.

10. Структура и обем на дисертационния труд

Дисертационният труд обхваща пет номерирани глави: увод (Глава 1), изложение в три глави (Глави 2-4) и заключение (Глава 5), които разглеждат изчерпателно теоретичните и емпиричните измерения на темата. Общият обем е 162 страници, включително списък с използвана литература и четири приложения (4 страници). Основният текст съдържа 25 таблици и 33 фигури. Библиографията обхваща 134 литературни и информационни източника на английски и турски език.

Разпределението на съдържанието е следното:

- **Глава 1 -** Увод представя актуалността на темата, изследователския проблем и въпроси, обекта и предмета, целите и задачите, хипотезите, методологическия подход, научната новост и структурата на изследването.
- **Глава 2 -** Теоретична рамка разглежда понятията за градското, урбанизацията и градската трансформация; историческото развитие на градската трансформация в Турция от 1923 г. до наши дни; физическото, екологичното, социалното, икономическото и правно-административното измерение на процеса; както и случая Фикиртепе, като завършва с празнотите, установени в съществуващата литература.

- **Глава 3 -** Методология на изследването описва подробно изследователския подход, инструментите, извадката и съвкупността, процедурата по събиране на данните и приложените статистически техники, заедно с допусканията и ограниченията на изследването.

- **Глава 4 -** Емпирично изследване и анализ на данните представя демографските резултати, описателните статистики, тестовете за нормалност и за различия, резултатите относно възприятието за градска сигурност и обсъждането на резултатите.

- **Глава 5 -** Изводи и препоръки обобщава основните резултати, потвърждава или отхвърля хипотезите, обсъжда теоретичните и практическите импликации и предлага препоръки за практиката на градоустройственото планиране и за бъдещи академични изследвания.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА 1: Увод

1.1. Актуалност и значимост на изследването

1.2. Изследователски проблем и изследователски въпроси

1.3. Цели и конкретни задачи

1.4. Обект и предмет на изследването

1.5. Хипотези на изследването

1.6. Методология и изследователски методи

1.7. Научна новост и приноси

1.8. Структура на дисертационния труд

ГЛАВА 2: Теоретична рамка

2.1. Понятие за градското

2.2. Понятие за урбанизация

2.2.1. Причини за урбанизацията

2.2.2. Понятие за приобщаване към градския начин на живот

2.3. Понятие за градска трансформация
2.4. История на градската трансформация
2.4.1. Причини за градската трансформация
2.4.2. Цели на градската трансформация
2.4.3. Методи на градската трансформация
2.4.3.1. Разчистване на градски територии
2.4.3.2. Ревитализация
2.4.3.3. Гентрификация
2.4.3.4. Обновяване и реновация
2.4.3.5. Преустройство и ново застрояване
2.4.3.6. Рехабилитация
2.4.3.7. Опазване
2.5. История на градската трансформация в Турция
2.5.1. Периодът 1923–1950 г.
2.5.2. Периодът 1950–1980 г.
2.5.3. Периодът 1980–2002 г.
2.5.4. Периодът от 2002 г. до наши дни
2.6. Измерения на градската трансформация
2.6.1. Физическо измерение на градската трансформация
2.6.2. Екологично измерение на градската трансформация
2.6.3. Социално измерение на градската трансформация
2.6.4. Икономическо измерение на градската трансформация
2.6.5. Правно-административно измерение на градската трансформация
2.7. Градската трансформация във Фикиртепе
2.7.1. Проектът за градска трансформация на Фикиртепе
2.7.2. Празноти и ограничения в съществуващите изследвания

ГЛАВА 3: Методология на изследването

3.1. Изследователски подход

3.2. Методи и инструменти

3.3. Извадка и изследователска съвкупност

3.3.1. Формуляр за демографска информация

3.3.2. Скала за възприемана безопасност

3.4. Процедури по събиране и анализ на данните

3.5. Допускания и ограничения на изследването

ГЛАВА 4: Емпирично изследване и анализ на данните

4.1. Демографски резултати

4.2. Резултати от описателните статистики относно скалите

4.3. Резултати от тестовете за нормалност относно скалите

4.4. Анализ на тестовете за различия

4.5. Резултати относно възприятието за градска сигурност

4.6. Обсъждане на резултатите

ГЛАВА 5: Изводи и препоръки

5.1. Обобщение на основните резултати и приноси

5.2. Потвърждаване или отхвърляне на хипотезите

5.3. Теоретични и практически импликации

5.4. Препоръки за бъдещи изследвания

5.4.1. Препоръки за практиката на градоустройственото планиране и за институциите

5.4.2. Препоръки за бъдещи академични изследвания

5.5. Списък на научните и научно-приложните приноси

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. РЕЗЮМЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА 1: УВОД

Първата глава на дисертационния труд очертава основната рамка на изследването. Тя представя централния проблем, съсредоточен върху това как процесът на градска трансформация влияе върху възприятието за социална сигурност на жителите, и обосновава защо този проблем заслужава да бъде изследван в мащаба на един квартал, а не в мащаба на националната политика.

Главата започва с обосноваване на актуалността на темата. Подчертава се, че в метрополис като Истанбул трансформацията се движи не само от стремежа към архитектурна модернизация, но и от неотложния сеизмичен риск. Градът концентрира голям дял от сграден фонд, създаден в продължение на десетилетия на бърза и до голяма степен неформална урбанизация, значителна част от който е построен преди съвременните противоземетръсни норми и впоследствие узаконен чрез последователни закони за амнистия. Последицата е изградена среда, чието обновяване не може да бъде отлагано и което същевременно преразпределя значителна икономическа стойност. Затова градската трансформация в Истанбул е едновременно техническа необходимост и арена на конкуриращи се интереси, а жителите се намират в пресечната точка на двете.

На този фон главата формулира **изследователския проблем като въпроса какви ефекти произвежда градската трансформация върху възприятието за социална сигурност**. Три изследователски въпроса представят този проблем: как жителите оценяват настоящата си среда в сравнение с проектираната трансформация; дали тези оценки се различават според социално-демографската позиция; и как продължителността на пребиваване формира привързаността към квартала и очакванията от проекта.

След това главата определя **обекта и предмета на изследване**то. **Обект е процесът на градска трансформация и неговата социално-пространствена динамика в Истанбул; предмет е въздействието на този процес върху възприятието за сигурност на жителите в неговите физически, социални, инфраструктурни и сеизмични измерения**. Това разграничение е съществено за дизайна на изследването: самата трансформация се третира като даден процес, чийто технически и правен

ход е документиран в Глава 2, докато аналитичното внимание на дисертацията е насочено към това, което този процес поражда в съзнанието на обитателите ѝ.

Основната цел е да се определи влиянието на градската трансформация върху възприятията на индивидите за сигурност, а второстепенната цел е да се провери дали това влияние се променя в зависимост от демографските характеристики. Конкретните задачи, произтичащи от тези цели, обхващат измерването на възприеманата пригодност в настоящия квартал, в заобикалящия го район и в проектираната трансформация, последвано от систематична проверка на демографските различия по пол, възраст, семейно положение, образователна степен, месечен доход и продължителност на пребиваване в Истанбул и във Фикиртепе.

Общата хипотеза гласи, че възприятията на участниците за сигурност и пространство се различават значимо според техните демографски променливи, срещу нулева хипотеза за липса на разлика. Главата излага, че тази обща хипотеза се проверява чрез пет подхипотези, всяка от които е тествана поотделно за трите скали, така че една променлива може да бъде потвърдена за една среда и отхвърлена за друга. Този дизайн се оказва съществен в Глава 4, където няколко променливи пораждат значими различия в оценката на съществуващия квартал, но напълно губят обяснителната си сила при оценката на проекта за трансформация.

Методологическият раздел на първата глава представя количествения корелационен дизайн на изследването и неговата обосновка. Количественият подход е избран, защото централното твърдение на дисертацията е сравнително: не е достатъчно да се установи, че жителите са недоволни от Фикиртепе или изпълнени с надежда за трансформацията, тъй като и двете нагласи са широко описани в качествената литература. Това, което изследването се стреми да установи, е големината на разстоянието между двете оценки и демографските линии, по които това разстояние се разширява или стеснява. Подобно твърдение изисква измерване по обща метрика, приложена към едни и същи анкетирани, за един и същ набор от градски параметри.

Съответно главата представя тристепенния инструмент, теренната анкета, проведена лице в лице със 131 доброволни жители, и статистическия апарат, чрез който получените ординални данни се обработват. Тя посочва предварително и ограниченията, произтичащи от този избор. Анкета за

възприятия, проведена по време на строителството, регистрира очакване, а не преживяване; извадка от 131 анкетирани позволява очертаването на тенденции, а не генерализирането на съотношения за целия район; а самооценките за сеизмична безопасност изразяват увереност, а не инженерна оценка. Тези ограничения не са странични спрямо резултатите, а формират тяхната интерпретация в цялата Глава 4.

Главата завършва с формулирането на научната новост на изследването. Докато съществуващата литература се съсредоточава върху икономическите и архитектурните измерения на проекта Фикиртепе, настоящата дисертация допринася за областта на градоустройственото планиране, като показва емпирично как сигурността и сеизмичният риск се възприемат различно през класовите и образователните разделения. Освен това, като установява, че дългогодишните жители не проявяват значима привързаност към мястото вследствие на хроничните дефицити в услугите, изследването въвежда критична, основана на данни перспектива за това как мегапроектите произвеждат обществено съгласие.

На този етап се очертават три приноса, потвърдени в Глава 5: емпиричното доказване на социално-пространствена сегрегация в рамките на една зона на трансформация; идентифицирането на градската умора като корекция на традиционните теории за привързаността към мястото; и методологическото предложение за сравнителен скалов модел, способен да измери разликата във възприятието между съществуваща градска реалност и проектирано бъдеще.

Накрая главата представя структурата на дисертационния труд, като очертава теоретичната рамка на Глава 2, методологията на Глава 3, емпиричния анализ на Глава 4 и изводите и препоръките на Глава 5.

Фигура 1.1. Концептуален модел на изследването.

ГЛАВА 2: ТЕОРЕТИЧНА РАМКА И ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА

Втората глава осигурява изчерпателна теоретична основа чрез преглед на съществуващата литература за урбанизацията, градската трансформация и понятието за градска сигурност. Тя се движи от общото към частното: от определението на самото градско, през механизмите и историческата периодизация на трансформацията в Турция, до конкретния случай Фикиртепе и празнотите, които настоящата дисертация запълва.

Градът и урбанизацията: Главата започва с установяването на това, че градът като определена категория. Терминологията произхожда от латинското civitas, свързано с гражданството, общността и държавността, докато гръцкото polis обозначава града-държава. Текели определя града като човешко селище, което е достигнало или надхвърлило определено равнище на неземеделско производство, размер, плътност, разнородност и интеграция. Наред с това определение главата представя концептуализациите на града като градивен елемент на цивилизацията, като столица на индустриализацията, като място, където трудът се възпроизвежда чрез масово потребление, като място, където излишъкът се натрупва регионално, и като център, управляващ международната икономика.

Урбанизацията се разграничава от самия град. Следвайки Келеш, тя е представена като съвкупност от промени в икономическата и социалната структура, а не само като движение на населението; като се описва чрез понятията разнородност, неземеделско производство, глобализация, професионална специализация и плътност. Главата отделя урбанизацията и от приобщаването към градския начин на живот - процесът, чрез който хората, мигрирали в града, възприемат градските модели на икономическо, социално, политическо, психологическо, религиозно и естетическо поведение.

Причините за урбанизацията са разгледани в четири направления. В икономически план миграцията от селските райони се движи от наличието на излишен продукт и от възможността за получаване на по-висок доход при по-малко труд, подсилени от специализацията, натрупването, относителната ниска цена на труда и изобилието от възможности в града. В технологичен план парната сила, електрификацията и впоследствие изчислителната техника преструктурираха отношението между

производството и заселването. В политически план земетресенията, войните, климатичните промени, вътрешните сътресения и определянето на столици пренасочват населението; заселването на голям брой хора в Турция вследствие на войната в Сирия е посочено като съвременен пример. В социално-психологически план хората търсят среда, предлагаща по-добри възможности и по-лесен доход.

Понятието за градска трансформация: След това главата преминава към определението на самата трансформация, като показва, че терминът носи различно съдържание в зависимост от стратегията и целта на актьора, който го използва. В речника на Турското езиково дружество той се отнася до събарянето на незаконни сгради, които не съответстват на устройствения план, и създаването на зони за колективно заселване. Йозтюрк го определя като преосмисляне на градското развитие в социален, икономически и пространствен план и като изготвяне на проекти за събаряне и ново изграждане, така че занемарените части на града да станат здрави, безопасни и годни за живеене. Келеш го определя като промяна на града или на определени негови части в друга форма и отбелязва, че сред планиращите специалисти терминът описва промени във вътрешната структура на съществуващия град, а не добавянето на ново селищно образувание.

Общият знаменател на тези определения е подобряването на градски зони, подложени на износване, влошаване и разпад. Главата приема този общ знаменател за свое работно определение, като същевременно настоява, че изборът между възможните подобрения никога не е само технически.

Причини и цели: Градската трансформация никога не се предприема без пространствена причина. Главата определя тези причини като загуба на градска стойност, сгради, изчерпали техническия си живот, опазване на качеството на водите и въздуха, наличие на земя, върху която строителството следва да бъде забранено по земеделски съображения, земетресения и други природни бедствия, неформално застрояване, застаряващ сграден фонд, разпределение на градската рента и обвързване на дадена зона с престъпността.

На процеса се приписват пет цели: физически устойчиво преструктуриране на града и приемане на мерки срещу риска от бедствия; повишаване на качеството на живот чрез използване на архитектурна тъкан, съответстваща на местната култура; защита на основните права и

свободи; премахване на зоните на градски разпад заедно с причините, които ги пораждат; и опазване на историческата структура на града в служба на устойчивото развитие. На това място главата отбелязва, че случаят Фикиртепе, разгледан по-нататък в същата глава, удовлетворява първата от тези цели, като същевременно противоречи на няколко от останалите - наблюдение, към което емпиричните резултати се завръщат.

Методи: Разграничени и определени са осем метода на трансформация: разчистване на градски територии, ревитализация, гентрификация, обновяване и реновация, преустройство и ново застрояване, предварително заводско производтсво, рехабилитация и опазване. Тези методи не се изключват взаимно; обновяването може да включва останалите, а разчистването може на практика да действа като гентрификация. Разграничението има значение, защото избраният метод определя кой остава в зоната след намесата. Разчистването и преустройството изместват населението; рехабилитацията и опазването го задържат. Главата поддържа тезата, че речникът на турската практика е склонен да описва намесите като обновяване или рехабилитация, докато техните пространствени и социални резултати съответстват на разчистване, последвано от гентрификация.

Историята на градската трансформация в Турция: Главата проследява историческото развитие на процеса през четири периода.

Османският контекст и 1923 - 1950 г.: Най-ранните намеси, сравними с градска трансформация, са възстановяването на кварталите на Истанбул, разрушени от пожари през последните османски десетилетия, и по-специално устройствените планове след пожара в Аксарай от 1854 г. и пожара в Ходжапаша от 1864 г., заедно с преустройството на улична мрежа, неподходяща за колесно движение. Поземленият кодекс от 1858 г. и Наредбата Ебние от 1864 г. въвеждат първите системни правила за височината и физическата форма на сградите и остават в сила до Закона за устройство на територията № 6785 от 1957 г. С провъзгласяването на Републиката централният проблем става възстановяването на селищата, разрушени по време на войната - задача, различаваща се от възстановяването след пожари по това, че населението е напуснало засегнатите зони. Трансформацията през този период е и съзидателна, а не поправителна: промишлените обекти, създадени с отбранителна цел, пораждат нови селища около себе си, а възстановяването на Анкара след

Закона за градското управление № 417 от 1924 г. е замислено като демонстрация на модерен национален урбанизъм.

1950 - 1980 г.: Преходът към многопартийна система е съпроводен от модел на растеж, основан на индустриализацията, който ускорява миграцията от селските райони. Градовете, неспособни да настанят пристигащото население, пораждат *геджеконду*: неформални жилища, издигнати върху държавна земя и в градската периферия. Отговорът на държавата се редува между събаряне и узаконяване, а периодът установява модела, който ще определи следващите десетилетия: неформално жилищно производство, последвано от амнистия, последвана от уплътняване.

1980 - 2002 г.: Главата определя 80-те години на XX век като критичния праг на градската трансформация в Турция. Приемането на експортно ориентирани икономически политики повишава стойността на централните градски терени и насочва вниманието към неформалните квартали, които ги заемат. През 1984 г. Законът за големите общини № 3030 и Законът за устройство на територията № 3194 прехвърлят значителни планови правомощия на общините, а в същия период са преработени и правилата за отчуждаване. Законът за масовото жилищно строителство № 2985, също от 1984 г., е предназначен да задоволи жилищните нужди на домакинствата с под средните доходи и същевременно създава институционалния апарат, чрез който по-късно ще бъде организирано мащабното жилищно производство. Закон № 2981 включва съществуващите неформални зони в обхвата на структурите, подлежащи на регистриране и рехабилитация, като предоставя нотариални актове на обитателите. Непредвидената последица от тези узаконявания е вертикалното уплътняване: едно- или двуетажното *геджеконду*, след като получава акт, се превръща в жилищен блок. След 1980 г. в турската практика навлизат методите на обновяване, гентрификация и рехабилитация.

От 2002 г. до наши дни: От 2000-та година нататък градската трансформация придобива изрична правна основа и се превръща в постоянен инструмент на градската политика, осъществяван чрез сътрудничество между местната власт и частния сектор. На практика физическото измерение остава доминиращо: събаряне, последвано от ново изграждане съгласно преработени устройствени планове, като социалните и общностните съображения се разглеждат впоследствие, ако изобщо бъдат

разгледани. Главата отбелязва, че по-голямата част от турската практика се състои от непосредствени отговори на проблемите на конкретни зони, а не от всеобхватни програми, и че поради това резултатите зависят силно от диалога между централните и местните органи.

Измеренията на градската трансформация: Главата анализира процеса в пет измерения, които заедно осигуряват аналитичния речник, използван в емпиричните глави.

Физическото измерение се отнася до подмяната на сградния фонд, преустройството на уличната мрежа, плътността и височината на застрояване и техническата пригодност на инфраструктурата. Това е измерението, в което резултатите са най-видими и се постигат най-бързо, и следователно измерението, по което проектите обикновено се преценяват като успешни.

Екологичното измерение се отнася до осигуряването на зелени и открити пространства, енергийната и водната ефективност и отношението между намесата и природната среда; във Фикиртепе - топографията на наклонено възвишение и наличието на река Курбагалъдере.

Социалното измерение се отнася до състава на живеещото население, приемствеността на съседските мрежи, достъпа до образователни и здравни заведения и способността на новата среда да поеме начина на живот на онези, които са я предшествали.

Икономическото измерение се отнася до създаването и разпределението на градската рента, модела на финансиране и последиците от намесата за доходите и имуществения състояние на съществуващото население.

Правно-административното измерение се отнася до разпределението на правомощията между централното министерство, столичната община и районната община, праговете на изисквано съгласие на собствениците, механизмите на отчуждаване и възможностите за съдебен контрол.

Главата поддържа тезата, че на практика тези измерения нямат еднаква тежест. Когато даден проект се легитимира чрез риска от бедствия, физическото измерение придобива неотложност, която отлага обсъждането в останалите четири - механизъм, който емпиричните резултати на настоящата дисертация документират количествено.

Градската трансформация във Фикиртепе: Главата представя Фикиртепе като уникален случай на изследване, като проследява селището от неговия произход до настоящото му състояние.

Мястото е със значителна древност. Разположено върху полегато възвишение с височина около двадесет и шест метра, обърнато на юг и югоизток и спускащо се към Курбагалъдере, то е дало името си на късно неолитна култура, установена чрез разкопки, като се приема, че заселването в по-широкия район е започнало между 5000 и 3000 г. пр.н.е. През османския период районът е приютявал ловни резиденции на пашите, изобилната му вода е поддържала отглеждането на ягоди и бамя, а съседните земи при Узунчайър и Хайдарпаша са служели за паша на дворцовите коне. Превръщането на Кадъкьой от сезонен курорт в целогодишен град следва две събития от 70-те години на XIX век: началото на параходните услуги до европейския бряг и откриването на железопътната линия Хайдарпаша-Измит.

Съвременният облик на квартала се формира след 1950 г. Миграцията от селските райони поражда гъсто и нискокачествено застрояване върху терен с ограничен капацитет и трудна топография, със стръмни наклони, стъпаловидни улици и импровизирани технически услуги. Последователните правни намеси по-скоро затвърждават, отколкото решават това състояние: неформалните жилища са узаконени по Закон № 2981 от 1984 г., нотариални актове са раздадени чрез Рехабилитационния устройствен план от 1991 г., а произтичащото право на строеж поражда допълнителни етажи върху съществуващите парцели. До 2009 г. нетната жилищна плътност достига 613 души на хектар, а населението се състои предимно от работещи домакинства с ниски и средни доходи, много от които мигранти, заети в промишлеността.

Проектът за трансформация: Проектът за градска трансформация на Фикиртепе обхваща кварталите Фикиртепе, Думлупънар и Мердивенкьой в район Кадъкьой върху площ от приблизително 134 хектара (131 хектара според общинския доклад от 2013 г.), ограничена от магистралата D-100, река Курбагалъдере и възела Гьозтепе. Обявените му цели са уреждането на въпросите на собствеността, цялостното регистриране на застрояването, обновяване на място в съответствие с принципа на локалността, осигуряване на среда, устойчива на земетресения, и поетапно разпределение на изпълнението.

Фигура 2.1. Проект за градска трансформация на Фикиртепе: хронология на основните етапи (2005-2021 г.).

Главата възстановява хронологията на проекта, която е съществена за разбирането на възприятията, регистрирани в теренната анкета. Зоната е определена като Зона със специален проект в общия устройствен план 1:5000 от 2005 г. и като Зона за градска трансформация през 2007 г. Подробният устройствен план 1:1000, одобрен през 2011 г., повишава допустимите височини до осемдесет метра, или двадесет и седем етажа, и предоставя коефициент на интензивност на застрояване 4,14. След искове, предявени от професионалните камари, планът е отменен от Четвърти административен съд в Истанбул на основание противоречие с устройствените принципи и с осигуряването на обществени услуги. През 2013 г. зоната е обявена за рискова по Закон № 6306, одобрени са нови планове, започва издаването на разрешения, а церемонията по събарянето се провежда през март 2014 г. Прагът на съгласие е намален от единодушие на две трети, като срещу останалите собственици е приложимо принудително отчуждаване; коефициентът на интензивност е последователно намален до 4,00 и след това до 3,50. Преработени общи и подробни устройствени планове и за трите етапа са одобрени през 2021 г.

Критична оценка на проекта: Главата оценява Фикиртепе спрямо характеристиките на образцовата практика на трансформация и заключава, че макар определени физически критерии да са формално удовлетворени, икономическите и социалните критерии не са.

В икономически план изключително високият коефициент на интензивност, предоставен на зоната, привлича засилен интерес от страна

на собствениците, строителните предприемачи и инвеститорите и превръща проекта в състезание за разпределението на рентата. Изпълнението на принципа квартал по квартал, вместо цялостно планиране, удължава процеса и умножава възможностите за печалба, докато собствениците на малки парцели, неспособни да постигнат съгласие по общ текст на договора, са изложени на заплахата от отчуждаване. Несъстоятелността на строителни предприемачи оставя проекти незавършени в продължение на години, а плащанията за наем в подкрепа на изселените собственици са прекъснати. Приблизително една четвърт от собствениците на имоти постигат споразумение със строителните предприемачи и се преместват другаде.

В социален план производството на скъпи жилища за групите със средни и високи доходи в зона, обитавана от домакинства с ниски доходи, измества съществуващото население, като поражда гентрификация вместо осигуряването на социални жилища, което целите на трансформацията предполагат. Освободените сгради са заети от бежански домакинства и от бездомни лица при условия на тежки лишения. Общите съоръжения в новите комплекси са проектирани като вътрешни удобства, а не като споделено обществено пространство, което ограничава срещите между социално-икономическите групи.

В устройствен и проектантски план вертикалното застрояване е променило силуета на района и естествената топография на парцелите; Фикиртепенската могила, археологически обект от трета степен, е засегната при събарянето през 2011 г.; зоните за социални обекти са предвидени пропорционално в плановете без избор на конкретни терени, а осигурените училища и здравни заведения остават недостатъчни за проектираното население.

Понятието за сигурност: В главата се отделя специално внимание на самото понятие за сигурност. Определението за сигурност се е разширило от чисто физически или военен контекст, за да обхване социални, екологични и структурни измерения. Безопасността не е само отсъствие на престъпност, а наличие на структурна устойчивост и социална хармония; тя се създава в еднаква степен от познатостта, съседските мрежи и надеждността на инфраструктурата, колкото и от стени, порти и видеонаблюдение. Това разширено определение осигурява десетте параметъра, измервани в теренната анкета.

Главата поставя случая Фикиртепе в рамките на две теоретични положения, които се повтарят в целия емпиричен анализ: хегемонната пространствена фиксация, според която обновяването разчита на определянето на дадена зона като проблемна или рискова, за да оправдае подхода на чистия лист, и елитните райони, според които проектите за трансформация се формират от очакванията на групите с високи доходи, като същевременно изместват жителите с ниски доходи.

Празноти в съществуващата литература: Главата завършва с определянето на пропуските, които дисертацията запълва. Литературата разглежда обстойно макроикономическите, правните и физическите аспекти на трансформацията, но пренебрегва социално-пространствените въздействия на микрониво върху всекидневния живот на жителите. Съществуващите изследвания често третират обществеността като хомогенна група, а емпиричните работи, измерващи очакванията на жителите, диференцирани по доход, образование и продължителност на пребиваване, остават оскъдни. Макар сигурността да се призовава често, тя рядко се измерва количествено чрез структурирани скали, сравняващи настоящия квартал с проектираното бъдеще. Настоящата дисертация запълва тази празнота.

ГЛАВА 3: МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Третата глава описва подробно емпиричния дизайн на изследването.

Изследователски подход: Моделът на изследването е корелационният модел - един от количествените изследователски методи. Основната причина за този избор е необходимостта да бъдат проверени наличието и посоката на връзката между оценката за Фикиртепе, оценката за Кадъкьой и оценката за проекта за градска трансформация. Тъй като едни и същи анкетирани оценяват и трите среди, дизайнът позволява вътрешносубектно сравнение: разстоянието между оценката на даден жител за настоящето и за проектираното бъдеще се измерва за самия него, вместо да бъде извеждано от сравнението на отделни групи.

Методи и инструменти: Използвани са три инструмента за събиране на данни заедно с формуляр за демографска информация. Скалата за оценка на Фикиртепе, Скалата за оценка на Кадъкьой и Скалата за градската трансформация са петстепенни скали от тип Ликерт, всяка от които съдържа по десет твърдения, кодирани от 1 (напълно недостатъчно) до 5 (напълно достатъчно).

Първите две скали оценяват един и същ набор параметри в двете среди, така че непосредственият квартал да може да бъде разчетен спрямо по-широкия район: сигурност, образователни заведения, здравни заведения, религиозни обекти, паркиране, движение, транспорт, зелени площи, инфраструктура, сеизмичен риск, улици и тротоари.

Третата скала оценява състоянието, очаквано след трансформацията, като нейните твърдения по необходимост са различни по характер, тъй като няколко от тях нямат съответствие в настоящето: сигурност, възможности за заетост, социални пространства, годност за живеене, престиж, устойчивост при земетресение, социален състав на бъдещото население, решаване на инфраструктурните проблеми и възможности за образование и здравеопазване.

Извадка и изследователска съвкупност: Съвкупността на изследването се състои от пълнолетни лица на възраст над осемнадесет години, живеещи в квартал Фикиртепе в Истанбул и в непосредствените му околности в Кадъкьой. Извадката се състои от 131 лица, участвали доброволно.

Демографският профил на извадката е представен в Таблица 3.1. Разпределението е балансирано по пол и концентрирано в населението в трудоспособна възраст, като повече от половината от анкетираните са на възраст между 26 и 45 години. В образователно отношение преобладават лицата със средно образование, докато разпределението на доходите е съсредоточено преимуществено в двете средни групи, като само трима анкетирани са с доход над 30000 TL. Съставът възпроизвежда социално-икономическия характер на квартала, описан в Глава 2, и подкрепя интерпретацията на резултатите, свързани с доходите; същевременно малкият брой анкетирани в най-високата доходна група представлява признато ограничение, обсъдено по-долу.

Таблица 3.1. Разпределение на демографските характеристики на участниците

Фактор	**Групи**	**f**	**%**
Пол	Мъже	67	51,1
	Жени	64	48,9
Възраст	18 - 25	20	15,3
	26 - 35	42	32,1
	36 - 45	27	20,6
	46 - 55	24	18,3
	55 +	18	13,7
Образователна степен	Основно	16	12,2
	Средно	57	43,5
	Професионален бакалавър	20	15,3
	Бакалавър	33	25,2
	Магистър и по-висока	5	3,8
Семейно положение	Несемейни	51	38,9
	Семейни	80	61,1
Месечен доход	Под 8500 TL	1	0,8
	8500 - 15000 TL	56	42,7
	15001 - 20000 TL	56	42,7
	20001 - 30000 TL	15	11,5
	Над 30000 TL	3	2,3
Продължителност на живот в Истанбул	0 - 1 година	5	3,8
	1 - 3 години	5	3,8
	3 - 5 години	15	11,5
	5 - 10 години	23	17,6
	10 - 20 години	32	24,4
	Над 20 години	51	38,9
Продължителност на живот във Фикиртепе	0 - 1 година	19	14,5
	1 - 3 години	18	13,7
	3 - 5 години	20	15,3
	5 - 10 години	20	15,3
	10 - 20 години	25	19,1
	Над 20 години	29	22,1

Отделно са регистрирани две променливи за пребиваване: продължителност на живот в Истанбул и продължителност на живот във Фикиртепе. Разграничението се оказва аналитично продуктивно, тъй като двете променливи не се държат еднакво в тестовете за различия. Близо две пети от анкетираните живеят в Истанбул повече от двадесет години, докато пребиваването в самия Фикиртепе е разпределено далеч по-равномерно между категориите, което отразява текучеството на населението, породено от процеса на трансформация.

Процедури по събиране и анализ на данните: Данните са събрани чрез интервюта лице в лице с участниците по метода на анкетата. Отговорите са въведени в SPSS 22.0, а графиките заедно с тяхната статистическа оценка са изготвени с GraphPad Prism 9.

Тъй като данните са ординални и, както установяват тестовете за нормалност, представени в Глава 4, не са нормално разпределени, в целия анализ са използвани непараметрични методи. Статистическата оценка е проведена в три етапа.

Първо, за да бъдат сравнени възприятията, регистрирани от едни и същи участници по трите скали, е приложен тестът на Фридман - непараметричният еквивалент на дисперсионния анализ с повторни измервания, като апостериорният анализ е извършен чрез теста за множествени сравнения на Дън. Тази процедура установява не само дали трите среди се различават, но и кои конкретни двойки се различават, и по този начин определя йерархията на възприятието, която представлява един от основните резултати на изследването. Резултатите на този етап са представени като средна стойност ± стандартна грешка на средната.

Второ, за да бъде разгледана връзката между категорийните демографски променливи и възприятието, са изготвени обобщаващи таблици, организиращи суровите честотни разпределения, а хи-квадрат тестовете за независимост са проведени върху суровите честоти, за да бъде запазена статистическата валидност. За по-голяма нагледност получените графики представят същите данни в проценти.

Трето, за да бъдат оценени силата и посоката на връзките между ординалните демографски променливи и оценките за възприятието, е извършен анализ на ранговата(позиционна) корелация на Спирман.

За всички тестове за статистически значима е приета стойност на p под 0,05, а резултатите са представени с корелационни коефициенти и точни стойности на p, където това е приложимо.

Надеждност на инструментите: Вътрешната съгласуваност на трите скали е проверена преди анализа чрез коефициента алфа на Кронбах, като са получени стойности 0,905 за Скалата за оценка на Фикиртепе, 0,920 за Скалата за оценка на Кадъкьой и 0,905 за Скалата за оценка на градската трансформация. И трите стойности показват висока надеждност и подкрепят третирането на десетте твърдения на всяка скала като съгласувана мярка за възприеманата пригодност в съответната среда.

Допускания и ограничения: В основата на изследването стоят две основни допускания: че участниците, съставляващи извадката, са отговорили честно, и че използваните скали са подходящи за целите на изследването.

Ограниченията на изследването произтичат от неговия дизайн и са посочени изрично, тъй като те определят интерпретацията на резултатите, представени в следващата глава.

Изследването е ограничено до източниците, достигнати чрез прегледа на литературата, и до 131 участници, съставляващи извадката. Резултатите очертават тенденции в рамките на тази група и не се представят като съотношения, които могат да бъдат генерализирани за населението на района като цяло.

Анкетата регистрира възприятия по време на преходна фаза, докато строителството е в ход. Оценките за проекта за трансформация следователно изразяват очакване, а не преживяване, а сравнението между двете състояния е сравнение между изживявано настояще и предвиждано бъдеще. Това е ограничение на дизайна и същевременно именно обектът на изследването: разглежданата разлика във възприятието съществува само докато бъдещето остава неосъществено.

Някои демографски категории съдържат ограничен брой анкетирани, най-вече най-високата доходна група, което намалява статистическата мощ на хи-квадрат тестовете в съответните клетки. Когато даден тест не достига значимост поради тази причина, описателните честотни разпределения са представени заедно със стойността на теста, а установената тенденция се представя като описателна, а не като извеждаща заключения.

Накрая, оценката за сеизмичната безопасност, регистрирана чрез скалите, изразява доверието на жителите в техния сграден фонд, а не инженерна оценка за него.

ГЛАВА 4: ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ И АНАЛИЗ НА ДАННИТЕ

Четвъртата глава представлява ядрото на дисертационния труд, като представя емпиричните резултати чрез описателни и извеждащи статистики, последвани от задълбочено социално-пространствено обсъждане.

Описателни статистики и общо възприятие

Описателните статистики разкриват отчетлива дихотомия в начина, по който се възприема градската среда. Настоящият квартал Фикиртепе се оценява с изразено недоволство, със средна оценка за пригодност 2,88 по петстепенна скала. Най-ниско оценените параметри са противоземетръсните мерки и образователните и здравните заведения. По-широкият район Кадъкьой заема междинна позиция с 3,25, което показва, че недоволството не се ограничава до самия квартал, а се разпростира в смекчена форма и върху заобикалящия район. Обратно, проектираната градска трансформация се идеализира като всеобхватна спасителна операция със средна стойност 4,19, като получава най-високи оценки именно по двата параметъра, по които настоящето получава най-ниски: сигурност и устойчивост при земетресение.

Таблица 4.1. Описателни резултати относно скалите

Скали	Мин.	Макс.	Средна стойност
Оценка на Фикиртепе	1	5	2,88
Оценка на Кадъкьой	1	5	3,25
Оценка на градската трансформация	2	5	4,19

Минималните стойности сами по себе си са показателни: нито един анкетиран не е оценил проекта за трансформация под 2, докато и двете съществуващи среди са получили най-ниската възможна оценка от поне един анкетиран.

Резултати от тестовете за нормалност

Преди анализите за различия беше разгледано разпределението на трите скали, за да се определи дали следва да бъдат приложени параметрични или непараметрични тестове.

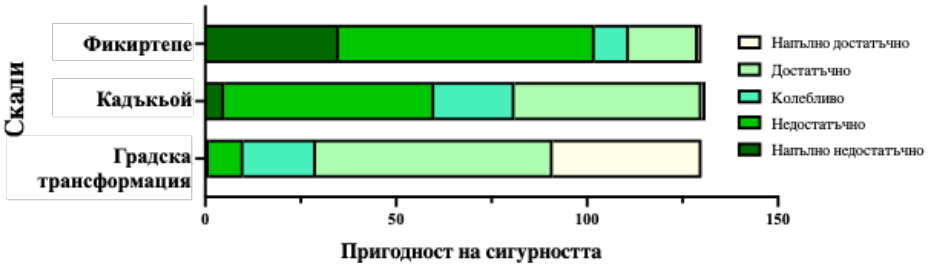
Таблица 4.2. Резултати от тестовете за нормалност

Скала	К–С статистика	Знач.	Ш–У статистика	Знач.
Оценка на Фикиртепе	0,076	0,065	0,977	0,028
Оценка на Кадъкьой	0,133	0,000	0,949	0,000
Оценка на градската трансформация	0,108	0,001	0,932	0,000

Стойността на теста на Колмогоров-Смирнов за скалата за Фикиртепе остава гранична ($p = 0,065$), но тестът на Шапиро-Уилк отхвърля нормалността за същата скала ($p = 0,028$), а за другите две скали и двата теста я отхвърлят. Допускането за нормално разпределение следователно не е изпълнено в строгия смисъл; обосновката на приложените в анализа за различия тестове е изложена в раздел 6.

Разпределение на възприеманата сигурност

Сравнителният анализ на възприятието за сигурност разкрива поразителен контраст между настоящата среда и проекта за трансформация. Във Фикиртепе значително мнозинство от анкетираните (78,4%) оценяват сигурността като напълно недостатъчна (26,9%) или недостатъчна (51,5%), докато едва 14,6% я намират за достатъчна или напълно достатъчна. Район Кадъкьой представя смесено възприятие, клонящо към отрицателното, като 45,8% изразяват недостатъчност срещу 38,2%, които я намират за донякъде достатъчна. Проектът за трансформация обръща разпределението изцяло: 77,7% оценяват неговата сигурност като достатъчна (47,7%) или напълно достатъчна (30,0%), като само 7,7% изразяват недоволство.

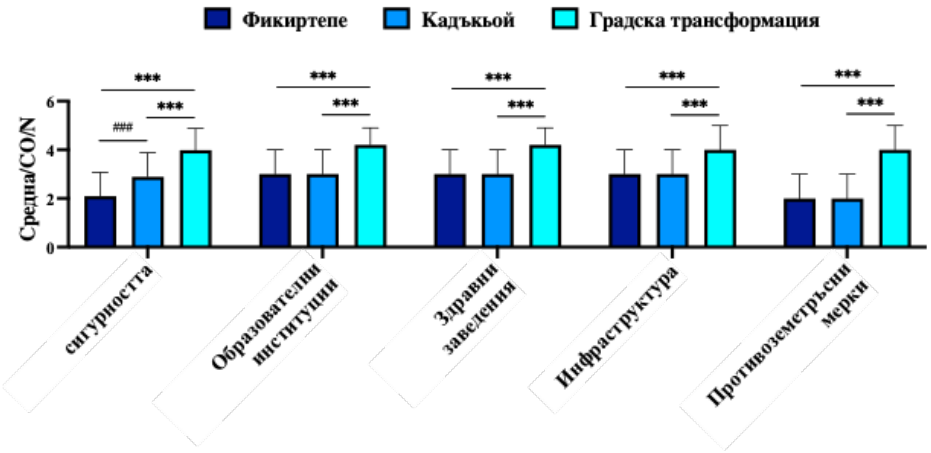
Фигура 4.1. Разпределение на възприятието за пригодност на сигурността по скалите за Фикиртепе, Кадъкьой и градската трансформация.

Възприемана пригодност по градските параметри

Сравнението на отделните параметри подчертава разликата между настоящите дефицити и бъдещите очаквания.

При социалните услуги 55,7% от анкетираните намират здравните заведения, а 59,1% - образователните институции във Фикиртепе за недостатъчни. В рязък контраст оценките за пригодност на проекта за трансформация достигат 90,7% за здравеопазването и 90,0% за образованието. При инфраструктурата 50,4% считат настоящото осигуряване за недостатъчно, докато 81,4% вярват, че трансформацията ще осигури достатъчна или напълно достатъчна инфраструктура.

Данните за противоземетръсните мерки показват най-критичното разминаване. Съществуващите сгради във Фикиртепе се считат за силно несигурни, като 68,5% оценяват сеизмичните мерки като недостатъчни, а 42,3% - като напълно недостатъчни. Дори в мащаба на по-широкия район Кадъкьой 57,3% изразяват недоволство. Трансформацията обаче се възприема почти единодушно като подобрение на безопасността, като 80,6% оценяват нейните противоземетръсни мерки като достатъчни или напълно достатъчни.

Фигура 4.2. Пригодност по всички параметри по скалите за Фикиртепе, Кадъкьой и градската трансформация. ***p<0,001 в сравнение със скалата за градската трансформация; ###p<0,001 в сравнение със скалата за Кадъкьой. Всички данни са представени като средна стойност ± стандартно отклонение.

При всекидневните градски удобства, където сравнението се ограничава до двете съществуващи среди, резултатите са значително по-умерени. Кадъкьой се представя по-добре от Фикиртепе по отношение на парковете и зоните за отдих (78,6% срещу 67,9%) и на транспорта (64,1% срещу 52,7%), докато паркирането е оценено сходно и в двете среди (66,4% и 62,0%). Улиците и тротоарите представляват забележима слабост във Фикиртепе, оценени като недостатъчни от 49,6% срещу 38,5% в Кадъкьой. Религиозните обекти получават най-висока удовлетвореност и по двете скали - съответно 86,9% и 86,0%.

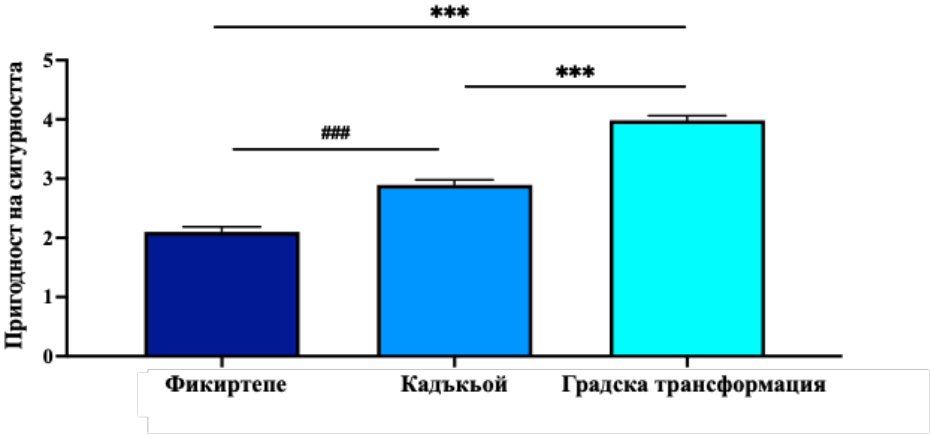
Този последен резултат е значим отвъд непосредственото си съдържание: единствената категория, по която настоящият квартал се представя добре, е свързаната с традиционното общностно взаимодействие, а не с техническото осигуряване.

Сравнителен анализ на трите скали

За да се установи дали различията, наблюдавани в описателните статистики, са статистически устойчиви, за всеки ключов параметър беше

проведен тест на Фридман, последван от теста за множествени сравнения на Дън. Резултатите са представени със статистиката на Фридман и средна стойност ± стандартна грешка на средната.

Сигурност: Възприятието се различава значимо между трите скали ($X^2_r(2) = 192,3$, $p < 0,001$). Фикиртепе получава най-ниска оценка - 2,10 ± 0,09, което отразява сериозни опасения за безопасността. Кадъкьой получава значимо по-висока оценка - 2,89 ± 0,09, но все още под прага на достатъчност. Трансформацията получава най-висока оценка - 3,99 ± 0,08. Анализът потвърждава последователна йерархия на възприятието за сигурност - Фикиртепе < Кадъкьой < градска трансформация, със значими разлики между всички двойки.

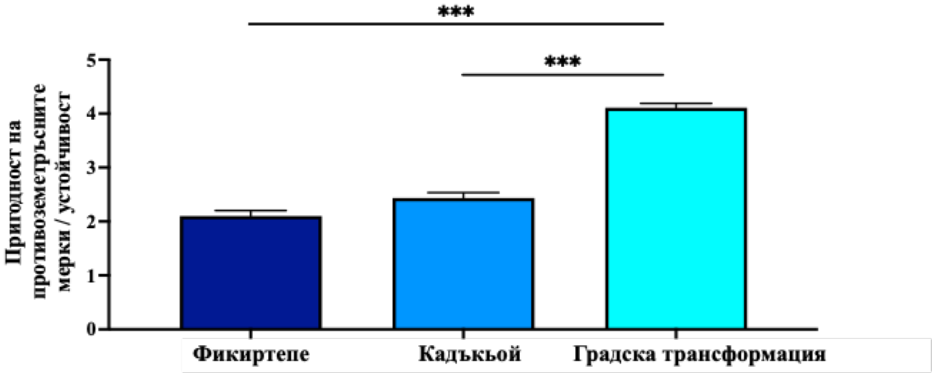

Фигура 4.3. Пригодност на сигурността по скалите за Фикиртепе, Кадъкьой и градската трансформация. ***p<0,001 в сравнение със скалата за градската трансформация; ###p<0,001 в сравнение със скалата за Кадъкьой. Всички данни са представени като средна стойност ± стандартна грешка на средната.

Образователни институции: Установени са също значими различия ($X^2_r(2) = 144,5$, $p < 0,001$). Кадъкьой (3,17 ± 0,09) се възприема като по-добър от Фикиртепе (2,55 ± 0,10), а проектът за трансформация (4,18 ± 0,06) значимо превъзхожда и двете среди.

Здравни заведения: Възприятието за пригодност варира значимо ($X^2_r(2) = 120,4$, $p < 0,001$), като Кадъкьой (3,18 ± 0,09) е оценен по-високо от Фикиртепе (2,73 ± 0,10), а трансформацията (4,18 ± 0,06) - по-високо и от двете.

Противоземетръсни мерки: Този параметър поражда най-значимия в теоретично отношение резултат от сравнителния анализ ($X^2_r(2) = 169,1$, $p < 0,001$). Фикиртепе (2,10 ± 0,10) и Кадъкьой (2,44 ± 0,10) са оценени еднакво ниско и - за разлика от всеки друг параметър - между тях не е установена статистически значима разлика ($p > 0,05$). Проектът за трансформация получава висока оценка за пригодност 4,11 ± 0,08, значимо превъзхождаща и двете съществуващи среди.

Фигура 4.4. Пригодност на противоземетръсните мерки и устойчивост по скалите за Фикиртепе, Кадъкьой и градската трансформация. ***p<0,001 в сравнение със скалата за градската трансформация. Всички данни са представени като средна стойност ± стандартна грешка на средната.

Инфраструктура: Проявява се сходна закономерност ($X^2_r(2) = 88,89$, $p < 0,001$). Фикиртепе (2,79 ± 0,10) и Кадъкьой (3,07 ± 0,09) се възприемат сходно, без значима разлика между тях, докато трансформацията обещава значимо подобрение с 3,95 ± 0,07.

Тези два резултата носят интерпретативна тежест, несъразмерна на тяхната статистическа скромност. По отношение на социалните услуги и

общата сигурност жителите ясно разграничават собствения си квартал от по-широкия район: дефицитът се разбира като локален. По отношение на сеизмичната безопасност и инфраструктурата това разграничение изчезва. Тревогата относно съществуващия сграден фонд не е свързана с Фикиртепе като квартал, а се разпростира върху целия район и следователно не може да бъде преодоляна чрез преместване другаде в рамките на Кадъкьой.

Последицата е, че проектът за трансформация заема позиция, която никоя съществуваща алтернатива не заема. Докато жител, недоволен от местните училища, може да сравни Фикиртепе неблагоприятно с Кадъкьой, жител, който се страхува от земетресения, няма съпоставима отправна точка освен самия проект. Това структурно отсъствие на алтернатива е механизмът, чрез който сеизмичният риск действа като най-силния източник на легитимност за намесата.

Проверка на хипотезите: анализ на различията

Изследването провери въздействието на демографските променливи върху пространственото възприятие. Тъй като полът и семейното положение са бинарни променливи, беше приложен t-тест за независими извадки; за променливите с повече от две категории беше използван еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA).

Пол и семейно положение: Не беше установена статистически значима разлика в оценката на Фикиртепе ($p = 0,43$), Кадъкьой ($p = 0,40$) или градската трансформация ($p = 0,50$) според пола, нито според семейното положение (съответно $p = 0,90$, $p = 0,85$ и $p = 0,06$). Пространствените дефицити на квартала се преживяват сходно и от двата пола, както и от несемейните и семейните анкетирани.

Таблица 4.3. Анализ на различията по скалата за Фикиртепе според възрастта

Скала	Възраст	N	Средна стойност	СО	F	P
Оценка на Фикиртепе	18 - 25	20	2,40	0,805	40,566	<0,001
	26 - 35	42	2,84	0,784		
	36 - 45	27	2,75	0,838		
	46 - 55	24	3,17	0,661		
	55 +	18	3,32	0,715		

Възраст: Установена е значима разлика в оценката на Фикиртепе ($p < 0,001$) при 95% доверително ниво, като участниците над 46 години изразяват по-положителни мнения. Апостериорните резултати показват, че най-възрастните анкетирани оценяват квартала по-благоприятно от жителите на средна възраст, което сочи наличието на поколенческа разлика, при която по-възрастните жители остават по-привързани към настоящата градска тъкан. Не е установена значима разлика по възраст за Кадъкьой ($p = 0,07$) или за проекта за трансформация ($p = 0,10$).

Таблица 4.4. Анализ на различията по скалата за градската трансформация според месечния доход

Скала	Месечен доход	N	Средна стойност	СО	F	P
Оценка на градската трансформация	Под 8500 TL	1	3,40	-	3,183	0,016
	8500 - 15000 TL	56	4,06	0,581		
	15001- 20000 TL	56	4,22	0,570		
	20001 - 30000 TL	15	4,51	0,419		
	Над 30000 TL	3	4,70	0,265		

Месечен доход: Установена е статистически значима разлика в оценката на Фикиртепе ($p = 0,01$): участниците с доходи от 20 001 TL и повече изразяват по-положителни мнения за настоящия квартал в сравнение с останалите участници. Значима разлика е установена и в оценката на проекта за трансформация ($p = 0,016$), където одобрението нараства монотонно с дохода и достига 4,70 от 5,00 сред участниците с най-високи доходи.

Продължителност на пребиваване: Двете променливи за пребиваване се държат различно. По продължителност на живот в Истанбул са установени значими различия в оценката на Фикиртепе ($p = 0,007$) и на трансформацията ($p = 0,02$), като най-скоро пристигналите изразяват най-отрицателното мнение за квартала, а живеещите там повече от двадесет години - най-положителното. По продължителност на живот в самия Фикиртепе се проявяват значими различия в оценката на Фикиртепе ($p = 0,037$) и на Кадъкьой ($p = 0,009$), като жителите с пребиваване между пет и

двадесет години изразяват най-отрицателни мнения, но не е установена никаква значима разлика в оценката на трансформацията (p = 0,41).

Последният резултат е първото указание за закономерност, която се повтаря в целия анализ: променливите, които диференцират възприятието за настоящето, губят силата си върху възприятието за бъдещето.

Корелационен анализ

Ранговата (позиционна) корелация на Спирман беше приложена, за да бъде разгледана връзката между ординалните демографски променливи и възприятието за отделните параметри.

Доход и сигурност: Установена е статистически значима положителна корелация по скалата за Фикиртепе (rs = 0,25, p = 0,004), което показва, че с нарастването на дохода възприятието за сигурност в настоящата среда се подобрява. Значима положителна корелация е наблюдавана и по скалата за Кадъкьой (rs = 0,19, p = 0,03). За проекта за трансформация не е установена статистически значима корелация (rs = 0,15, p = 0,08).

Доход и социални услуги: Проявява се различна закономерност. Не е установена значима корелация в настоящата среда на Фикиртепе (rs = 0,13, p = 0,14), докато значими положителни корелации са установени както за Кадъкьой (rs = 0,22, p = 0,01), така и за проекта за трансформация (rs = 0,20, p = 0,02). Участниците с по-високи доходи са по-оптимистично настроени относно образователните и здравните заведения, обещани от трансформацията.

Доход и сеизмична безопасност: За разлика от образователната степен, месечният доход показва силна и последователна корелация с възприеманата сеизмична безопасност и по трите скали: Фикиртепе (rs = 0,24, p = 0,005), Кадъкьой (rs = 0,23, p = 0,01) и - най-показателно - проектът за трансформация (rs = 0,24, p = 0,01). Групите с по-високи доходи са значимо по-уверени в устойчивостта при земетресение, обещана от проекта, в сравнение с групите с по-ниски доходи.

Доход и инфраструктура: Същата закономерност се потвърждава за Фикиртепе (rs = 0,26, p = 0,003), Кадъкьой (rs = 0,21, p = 0,01) и проекта за трансформация (rs = 0,21, p = 0,02).

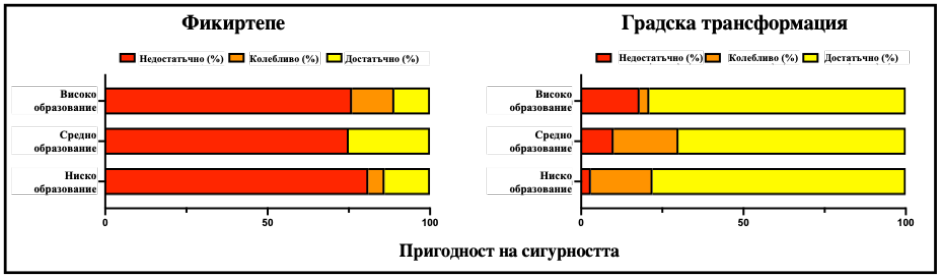
Продължителност на пребиваване и сеизмична безопасност: Не е установена значима корелация по нито една скала - Фикиртепе (rs = -0,12,

p = 0,17), Кадъкьой (rs = -0,11, p = 0,23), трансформация (rs = 0,10, p = 0,22) - което показва, че дългогодишните жители и новодошлите споделят едни и същи опасения относно сеизмичната безопасност.

Анализ на вероятността и чи-квадрат (chi - square) анализ

За задълбочаване на анализа бяха проведени хи-квадрат тестове за независимост върху суровите честотни разпределения.

Образование и сигурност: Не е установена значима зависимост по скалата за Фикиртепе ($X^2(4) = 5,84$, $p = 0,212$): възприятието за сигурност в настоящия квартал е независимо от образователния произход. За разлика от това е установена статистически значима зависимост по отношение на проекта за трансформация ($X^2(4) = 12,76$, $p = 0,013$). Разглеждането на разпределението разкрива защо. Групата с ниско образование демонстрира най-високо доверие, като 78% оценяват сигурността на проекта като достатъчна и само 3% - като недостатъчна. Сред групата със средно образование 70% я намират за достатъчна, докато 20% остават колебливи. Групата с високо образование се оказва най-поляризирана: макар 79% да я оценяват като достатъчна, тази група отбелязва и най-високия дял на недостатъчност - 18%. Следователно връзката не е линейна: недоволството нараства с образованието от 3% на 18%, докато одобрението остава високо и в двата края.

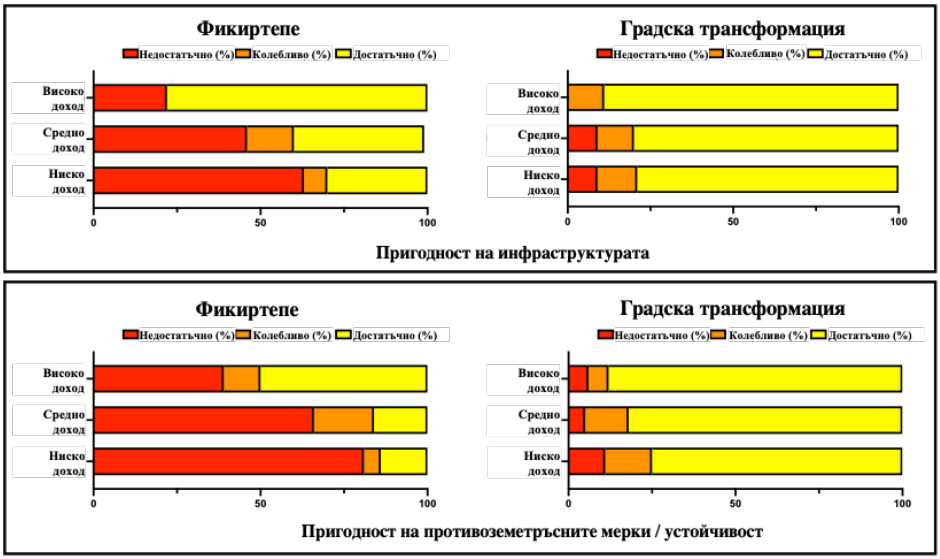

Фигура 4.5. Анализ на вероятната пригодността на сигурността според образователната степен.

Доход и инфраструктура: Установена е силно значима зависимост по скалата за Фикиртепе ($X^2(4) = 16,20$, $p = 0,003$). Удовлетвореността от настоящата инфраструктура нараства рязко с дохода: 30% сред жителите с

ниски доходи и 39% сред тези със средни доходи, като достига 78% сред жителите с високи доходи. При сценария на трансформацията различията изчезват ($X^2(4) = 1,83$, $p = 0,77$), с оценки за пригодност съответно 79%, 80% и 89%.

Доход и сеизмична безопасност: Наблюдавано е значимо неравенство по скалата за Фикиртепе ($X^2(4) = 17,11$, $p = 0,002$). По-голямата част от жителите с ниски доходи (81%) и със средни доходи (66%) оценяват настоящите противоземетръсни мерки като недостатъчни. В рязък контраст 50% от жителите с високи доходи оценяват съществуващите си сгради като достатъчни, докато само 39% са неудовлетворени. При сценария на трансформацията неравенството отново изчезва ($X^2(4) = 2,28$, $p = 0,7$), с високо одобрение сред всички доходни групи: 75% (ниски), 82% (средни) и 88% (високи).

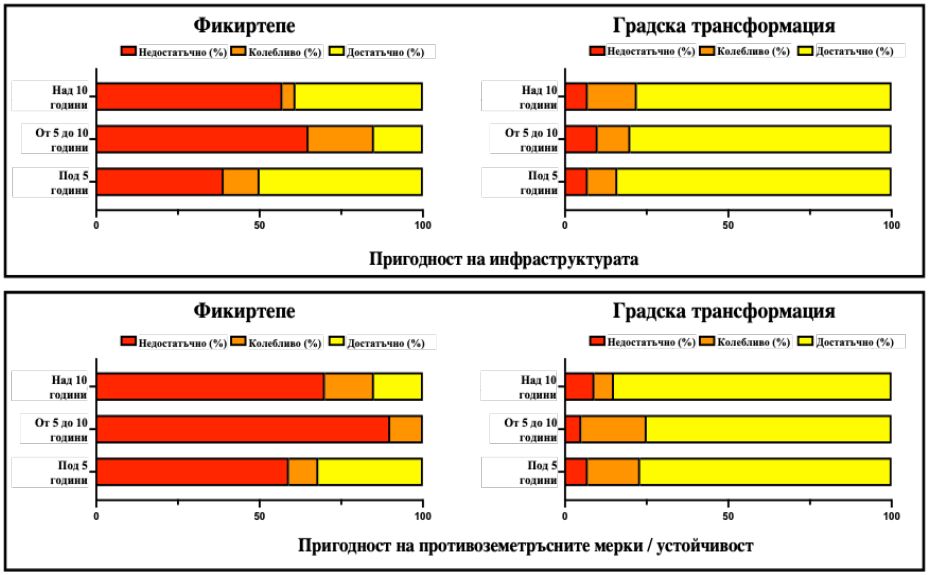

Фигура 4.6. Анализ на вероятната пригодността на инфраструктурата и на противоземетръсните мерки и устойчивост според равнището на месечния доход.

Доход и социални услуги: Макар тестовете да не достигат значимост, честотните разпределения разкриват силен социално-икономически градиент в настоящето. Удовлетвореността от настоящите образователни

институции нараства от 28% сред анкетираните с ниски доходи и 30% сред тези със средни доходи до 50% сред анкетираните с високи доходи. Разликата е най-голяма при здравните заведения: съответно 26%, 41% и 61%. Проектът за трансформация изравнява тези възприятия изцяло, като одобрението се сближава на 88%, 92% и 89%.

Продължителност на пребиваване: Възприеманата сигурност в настоящия квартал е еднакво отрицателна независимо от това колко дълго жителите живеят там ($X^2(4) = 3{,}54$, $p = 0{,}47$), с равнища на удовлетвореност 13% за новодошлите, 10% за жителите със средна продължителност на пребиваване и 19% за дългогодишните жители. При физическите параметри обаче се проявява значима зависимост (инфраструктура $X^2(4) = 12{,}15$, $p = 0{,}02$; противоземетръсни мерки $X^2(4) = 11{,}56$, $p = 0{,}02$). Най-впечатляващият резултат се отнася до групата с пребиваване от пет до десет години: нито един анкетиран в тази категория не е оценил сеизмичната безопасност на сградата си като достатъчна, докато 90% са я оценили като недостатъчна. Новодошлите изглеждат относително по-сигурни (32% достатъчна), а дългогодишните жители отчитат 15%.

Фигура 4.7. Анализ на вероятната пригодността на инфраструктурата и на противоземетръсните мерки и устойчивост според продължителността на пребиваване във Фикиртепе.

Обсъждане на резултатите

Емпиричните резултати носят подчертани импликации, като три от тях в частност структурират интерпретацията.

Първо, възприятията за настоящето са дълбоко стратифицирани според социално-икономическата позиция. Значимите зависимости между дохода и физическата пригодност доказват пространствена несправедливост, при която жителите с по-ниски доходи са непропорционално изложени на сеизмичен риск и инфраструктурен дефицит, докато жителите с по-високи доходи - вероятно обитаващи по-нови или по-добре построени сгради и заместващи недостатъчното публично осигуряване с частни училища и болници - са частично предпазени от опасностите, които доминират всекидневния живот на техните съседи.

Второ, проектът за трансформация значително стеснява тези разграничения. В категорийните сравнения различията, които разделят доходните групи в оценката на настоящето, изчезват в оценката на бъдещето по отношение на инфраструктурата, сеизмичната безопасност и социалните услуги, като одобрението се сближава на приблизително 80-90% сред всяка доходна, образователна и свързана с пребиваването група. Сближаването обаче не е пълно: доходът продължава да диференцира общата оценка на проекта ($p = 0,016$), а образованието - възприеманата сигурност, която той обещава ($p = 0,013$). Това, което трансформацията изравнява, е очакването за конкретни подобрения, а не общият ентусиазъм към проекта. По този начин проектът функционира като хегемонна пространствена фиксация: като преформулира сложна социална криза в техническа намеса за безопасност, той произвежда съгласие чрез универсалния инстинкт за оцеляване. Консенсусът е искрен, но той по-скоро прикрива, отколкото разрешава неравенството на настоящето.

Трето, анализът на продължителността на пребиваване разкрива явлението градска умора. Жителите със средна продължителност на пребиваване се очертават като най-отчужденатa група по отношение на настоящата инфраструктура и сеизмичната безопасност, без да проявяват романтична привързаност към съществуващата тъкан. Противно на традиционната градска теория, и дългогодишните жители не проявяват значима привързаност. Хроничният дефицит на услуги и сигурност е прекъснал емоционалната връзка между жителя и пространството, а

трансформацията се легитимира не защото предлага по-добра общност, а защото съществуващата територия е станала необитаема.

ГЛАВА 5: ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

5.1. Обобщение на основните резултати

Основната цел на настоящата дисертация беше да оцени как процесът на градска трансформация влияе върху възприятието на жителите за сигурност и социално-пространствена пригодност. Резултатите разкриват отчетлива дихотомия: настоящият квартал се оценява с изразено недоволство, силно свързано с физическото западане, инфраструктурната недостатъчност и сеизмичния риск, докато проектът за трансформация се идеализира като всеобхватно решение и необходима спасителна операция.

5.2. Потвърждаване или отхвърляне на хипотезите

Въз основа на емпиричните данни и приложените статистически тестове подхипотезите, формулирани в раздел 5 от общата характеристика, се решават по следния начин:

- **Х1.1 (Пол):** Отхвърлена. Не е установена значима разлика между мъжете и жените анкетирани по нито една от трите скали ($p > 0,05$). Пространствените дефицити се преживяват сходно и от двата пола.
- **Х1.2 (Възраст):** Потвърдена. Установена е значима разлика по отношение на настоящия квартал ($p < 0,001$). По-възрастните участници демонстрират по-положително отношение към съществуващата среда, което сочи по-силна привързаност към мястото в сравнение с групите на средна възраст.
- **Х1.3 (Месечен доход):** Потвърдена. Установени са значими връзки между дохода и оценката както на настоящата среда, така и на проекта за трансформация. Жителите с високи доходи дават най-високите оценки за одобрение и отчитат подчертано различни изходни възприятия за инфраструктурата и сеизмичната безопасност.
- **Х1.4 (Образователна степен):** Частично потвърдена. Установена е значима зависимост по отношение на пригодността

на сигурността на трансформацията (p = 0,013), като групите с по-ниско образование проявяват безусловно приемане, докато групите с по-високо образование демонстрират поляризация и критична позиция. За настоящия квартал не е установена значима зависимост (p = 0,212), а образованието не показва корелация с останалите параметри, каквато показва доходът.

- **X1.5 (Продължителност на пребиваване):** Частично потвърдена. Не е установена значима разлика по отношение на социалните услуги или общата сигурност, но се проявява значима разлика във възприятията за настоящите физически параметри ($p < 0,05$). Жителите със средна продължителност на пребиваване се очертават като най-недоволната група, изживяваща тежка градска умора.

5.3. Теоретични и практически импликации

Резултатите носят съществени теоретични импликации за градската социология и за градоустройственото планиране.

Корелацията между високия доход и пълната удовлетвореност от трансформацията подкрепя концептуализацията на елитните райони. Данните подсказват, че новият Фикиртепе се изгражда, за да отговори на очакванията за начин на живот и сигурност на висшата класа. Същевременно недоволството на групите с по-ниски доходи от съществуващите заведения подчертава дълбоко вкоренена пространствена несправедливост, при която бедните са изцяло изложени на градския риск, което превръща трансформацията в единствената им прагматична надежда за достоен жизнен стандарт.

Втора импликация се отнася до вътрешната структура на обещанието. Трансформацията успява да установи еднакво изходно равнище на сигурност сред всички доходни групи, но не демократизира качеството на живот: възприятието за сеизмична устойчивост и за социална инфраструктура остава обвързано с икономическия статус. Сигурността се представя като стандартна характеристика за всички, докато устойчивостта и качеството на услугите се възприемат като премиум блага. Това сочи риск от гентрификация, движена от услугите, при която качеството на социалната инфраструктура се превръща в привилегия, а не в обществено право.

Трета импликация се отнася до привързаността към мястото. Ерозията на привързаността, наблюдавана сред дългогодишните жители и жителите със средна продължителност на пребиваване, поставя под въпрос традиционното допускане, че продължителността на пребиваване поражда съпротива срещу изселването. Хроничното пренебрегване е прекъснало емоционалната връзка между жителите и пространството, като е довело до градска умора. Вследствие на това проектът за трансформация функционира като хегемонна пространствена фиксация: той неутрализира социалните, образователните и класовите разграничения, като обещава стандартизирана градска среда без риск, и на практика заменя органичната сложност на квартала с предвидимия, но капсулиран ред на затворен жилищен комплекс.

В заключение, легитимността на трансформацията се изгражда върху систематичното обезценяване на настоящето. Съгласието се произвежда чрез контраста между рисково настояще и идеализирано бъдеще.

5.4. Препоръки

5.4.1. Препоръки за практиката на градоустройственото планиране и за институциите

- **Общностна интеграция:** Предвид демографската промяна в зоната е съществено да се работи за социална интеграция и подобрени условия на живот чрез активно изслушване на исканията както на изселените жители, така и на съществуващите и новозаселилите се жители.

- **Участие в планирането:** Прякото включване на исканията и потребностите на местните жители в процесите на трансформация би повишило значително социалния успех и легитимността на тези процеси.

- **Мерки за социална хармония:** Разглеждането на градската трансформация не просто като строителен проект, а като социално явление, и предприемането на изпреварващи мерки за подобряване на хармонията между социално-икономическите групи ще изиграе важна роля за предотвратяването на пространствена сегрегация.

- **Комуникация относно сеизмичната безопасност:** Установеното обстоятелство, че увереността в устойчивостта при

земетресение корелира с дохода и по трите скали, показва провал в социалната комуникация на проекта. Жителите с по-ниски доходи остават неубедени, че животът им е защитен в еднаква степен. Прозрачната и достъпна информация за конструктивните стандарти следва да се третира като задължение на процеса, а не като рекламен материал.

- **Балансирано осигуряване на инфраструктура:** Инфраструктурният оптимизъм на по-заможните жители отразява модел на планиране, ориентиран към придвижването с лични автомобили. На пешеходната проходимост, достъпа до обществен транспорт и своевременното изграждане на социалните обекти следва да бъде отреден равностоен приоритет.

5.4.2. Препоръки за бъдещи академични изследвания

i. **Повтарящи се (longitudinal) изследвания:** Тъй като настоящото изследване улавя възприятия по време на преходна фаза, последващи анкети със същите демографски групи пет до десет години след завършването биха разкрили дали високите очаквания за сигурност и социални услуги действително са били удовлетворени.

ii. **Качествени задълбочени анализи:** Интервютата и фокус групите биха осигурили по-задълбочено разбиране на психологическите измерения на градската умора и на критичната позиция на жителите с високо образование.

iii. **Сравнителни изследвания на случаи:** Наблюдаваната тук динамика следва да бъде сравнена с други зони на трансформация в Истанбул, за да се определи дали хегемонното обещание за сигурност е универсална характеристика на неолибералната градска политика в Турция, или е специфично за този контекст.

iv. **Разнообразяване на извадките:** Изследвания, съсредоточени върху балансирано сравнение между коренните местни жители и новодошлите, биха предложили допълнителна перспектива.

IV. ОСНОВНИ НАУЧНИ ПРИНОСИ

Въз основа на емпиричните резултати и теоретичните обсъждания в настоящата дисертация основните научни и научно-приложни приноси в областта на градоустройственото планиране са следните:

1. **Емпирично доказване на социално-пространствената сегрегация:** Изследването доказва количествено, че мегапроектите за градска трансформация не засягат обществеността еднакво. То предоставя основани на данни доказателства, че групите с високи доходи възприемат максимална сигурност от тези проекти, докато групите с по-ниски доходи ги разглеждат преди всичко като стратегия за оцеляване, с което емпирично се потвърждава формирането на елитни райони. Приносът не е в наблюдението на неравенството, което е добре установено в качествената литература, а в неговото измерване: изследването определя конкретните параметри, по които разделението действа - инфраструктура и сеизмична безопасност - и онези, по които то не действа.

2. **Диференциране на понятието за сигурност:** Изследването показва, че „сигурността“ не се държи като една-единствена променлива. Трансформацията изравнява възприятието за обща сигурност между доходните групи, като същевременно оставя възприятието за устойчивост при земетресение и за социални услуги стратифицирано. Този резултат прецизира конвенционалното третиране на сигурността в литературата за градското обновяване като недиференцирано благо и показва, че един проект може да демократизира един пласт на безопасността, като същевременно превръща друг в стока.

3. **Преосмисляне на привързаността към мястото:** Изследването поставя под въпрос традиционните теории за привързаността към мястото, като идентифицира и измерва количествено явлението градска умора. То доказва статистически, че хроничните дефицити в услугите и сеизмичният риск могат напълно да прекъснат емоционалната връзка на дългогодишните жители, като изравняват техните очаквания прагматично с тези на новодошлите. Идентифицирането на жителите със средна

продължителност на пребиваване - заселили се в началото на трансформацията, но все още очакващи нейните резултати - като най-отчуждения сегмент от населението представлява конкретен емпиричен принос, тъй като тази група отсъства от конвенционалната дихотомия между установени местни жители и новодошли.

4. **Методологически принос:** В дисертацията е разработен и успешно приложен сравнителен тристепенен модел, оценяващ настоящия квартал, заобикалящия го район и проектираната трансформация с един и същ инструмент и с едни и същи анкетирани. Моделът позволява разликата във възприятието между градската реалност и проектираното бъдеще да бъде измерена пряко, вместо извеждана по косвен път, и е приложим към всяка зона на трансформация, в която намесата е обявена, но не е завършена.

5. **Научно-приложен принос:** Като доказва, че увереността в сеизмичната безопасност е обвързана с дохода дори в рамките на сценария на трансформацията, изследването установява конкретен провал в социалната комуникация на държавно ръководената трансформация и предоставя на администрациите емпирична основа за неговото преодоляване.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Zortul SMM, Petrov P. Effect of the Urban Transformation on the Perception of Security in Istanbul, Fikirtepe Setting. II International Youth Scientific Conference with International Participation, 09-10 November 2023, Design and Construction of Buildings and Facilities, Sofia, ISSN 2738-7887 (online); ISSN 2738-7879 (CD-ROM).

2. Zortul SMM, Petrov P. Impact of Urban Transformation Projects on Parameters of Safety Perception in Kadikoy. 2nd International Conference on Frontiers in Academic Research, Abstract Book of ICFAR 2023, December 4-5, 2023, Konya, Turkey.

3. Zortul SMM, Petrov P. Effect of the Urban Transformation on the Perception of Security in Istanbul, Fikirtepe Setting, Engineering Sciences, Journal of the Bulgarian Academy of Sciences, 2024; 23-29, ISSN 1312-5702, e-ISSN 2603-3542.

4. Zortul SMM, Petrov P. Effect of the Urban Transformation on the Perception of Earthquake Measures and Infrastructure Adequacy in Fikirtepe, XIII International Scientific Conference, Civil Engineering Design and Construction, Varna, Bulgaria, Sept. 12-13, 2024; 301-306. ISSN 2683-071X (online).

5. Zortul SMM, Petrov P. Impact of Urban Transformation Projects on Parameters of Safety Perception in Kadikoy, E-Journal VFU, 2026; 25: 154-161.